

MUKADDİME*

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır**

İlâhî! hamdini sözüme sertâc ettim, zikrini kalbime mî'râc ettim, kitabını kendime minhâc ettim. Ben yoktum vâc ettin, varlığından haberdâr ettin, aşkınla gönlümü bîkarâr ettin, inayetine sığındım, kapına geldim, hidayetine sığındım lûtfüne geldim, kulluk edemedim âfvine geldim. Şaşırtma beni, doğruyu söylet, neş'eni duyur, hakikati öğret. Sen duyurmazsan ben duyamam, sen söyletmezsen ben söyleyemem, sen sevdirmezsen ben sevdiremem. Sevdin bize hep sevdiklerini, Yerdin bize hep yerdiklerini, Yâr et bize erdirdiklerini. Sevdin habibini kâinata sevdirdin: Sevdin de hıl'ati risaleti geydirdin: Makamı İbrahîmden makamı Mahmûda erdirdin. Serveri asfiyâ kıldın. Hatemi Enbiyâ kıldın. Muhammed

* Hak Dini Kuran Dili, İstanbul, 1971, c. 1, s. 7-19. Yayına Hazırlayan: Arş. Gör. Ayşe Betül Argun, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, a.bargun@hotmail.com (Yazının orijinali korunmaya çalışılmış, imla ve yazıma müdahale edilmemiştir. Metin içerisinde geçen ayetlerin mealleri dipnotta verilmiştir.)

** Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (d. 1878, Elmalı-ö. 27 Mayıs 1942, İstanbul), Osmanlı'nın son döneminde yetişen en önemli İslam âlimlerindedir. İlk ve orta tahsilini, doğum yeri olan Elmalı'da yaptı. 1899'da İstanbul'a gelerek Kayserili Mahmud Hamdi Efendi'nin derslerini takip etti, dönemin diğer âlimlerinden de yararlanarak icazet aldı. Kadı yetiştiren Mekteb-i Nuvvâb'ı bitirdi. 1905-1908 yılları arasında Bayezid camiiinde dersler verdi. Bu vazifeyi yürütürken 1906'da Meşihat Dairesi Mektubî Kalemî'ne tayin olundu. Bir yandan da Mekteb-i Nuvvâb, Mekteb-i Mülkiye, Medresetü'l-Vâizîn ve Medrese-i Süleymaniye'de dersler verdi; Meclis-i Maarif azalığında bulundu.

II. Meşrutiyet'in ilanından (1908) sonra Antalya mebusu oldu, II Abdulhamid'in azli için gereken fetvanın metnini yazdı. 1918 Daru'l-Hikmeti'l-İslâmiye üyeliğine, ertesi yıl da başkanlığına atandı. Damat Ferid Paşa'nın birinci ve ikinci kabinelerinde Evkaf Nâzırlığı yaptı. 1919'da Heyet-i A'yân üyeliğine getirildi. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ilim şubesinde görev aldı.

Cumhuriyetin ilanından sonra, Damat Ferid Paşa kabinelerinde görev aldığı için gıyaben idama mahkûm edilirse de Ankara İstiklal Mahkemesi'nde görülen davada berat etti. İstanbul'a döndükten sonra, zamanını, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kendisinden istediği Kur'ân tefsiri çalışmalarına ayırdı. Son zamanlarda yazılmış en önemli Kur'ân tefsiri olan *Hak Dini Kur'ân Dili*, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın başyapıtıdır. Ayrıca *İrsâdu'l-Ahlâf fî-Ahkâmî'l-Evkâfı* (1914) yazmış, Paul Janet'le Gabriel Seailles'in Felsefe Tarihi'ni geniş bir giriş ve notlar ilavesiyle *Metâlib ve Mezâhib* (1925) adıyla çevirmiştir. Ayrıca *Beyânu'l-Hak*, *Sırât-ı Müstakîm*, *Sebilü'r-Reşad* gibi dergilerde çok sayıda makalesi yayımlanmıştır.

Bunlardan başka, Prens Abbas Halim Paşa'nın teşvikiyle büyük çaplı bir hukuk kamusu hazırlamaya başlamışsa da tamamlayamamıştır. 1942'de İstanbul'da vefat etmiştir.

Mustafâ kıldın. Salât-ü selâm, tahiyyât-ü ikram, her türlü ihtiram ona, onun Al-ü Eshab-ü etbaina yarab!

Bu duyguları yaşıyan bu cigay¹ sabık müderrislerden Elmalılı Hafız Muhammed Hamdi, babası Nu'man, babası Muhammed, babası Hacı Bekir, babası Hasan, babası Bedrüddin:

غفر الله لهم و للمؤمنين و حشرهم مع النبيين و الصديقين و الشهداء و الصالحين

Gördüm ki: gecesi gündüzü ardı ardına birbiriyle döğüşüb değışib giden şu fani hayatta baki kalmak için biçare beşeriyetin elinde hiç bir tutamak yok. Gördüm ki: Onun yer ile gök arasında maziden istikbale doğru kaynaşan, çoşan, çoşub çoşub çarpışan dalgaları arasında her dem kendine çağırıp duran ebedî hayatın nidâi da'veti çınlıyor. Her dem hak "bana gel" diye çağırıyor. İnsan kulak kısıyor, duymak istemiyor, sanki kaçınmak için çırpınıyor. Fakat çırpınıb çırpınıb âkıbete teslim olmaktan başka ne yapıyor? Halbuki sevmediğine teslim olmakla sevdiğine teslim olmak arasında ne büyük fark vardır? Demek ki insan için hakkı sevmek, hakka hizmet etmek, akıbet cemali hakka ermekten büyük bir hazzı saadet yoktur. Lâkin zevki hakkı duymıyan hayaline mahkûm, tahkiki bilmiyen taklide zebundur. Allahı bilmiyen dünyaya sarılır. Dünyayı bilmiyen hülyaya sarılır, hülyaya sarılan hakikate darılır. Yiğidi görmiyen ismine bayılır. Dilberi görmiyen resmine bayılır. Önünü görmiyen sonunda ayılır. Kanunu tanımiyan kânunda ayılır. Kitabı tanımiyan hesabda uyanır. Kur'anı anlamıyan da tercemesine dolanır. Bundan dolayı memleketimizde Kur'anı kerim tercemesi namiyle şöyle böyle ba'zı neşriyyat görüldü, öyle ki içlerinde aslından değıl de yabancı tercemanlardan terceme edilenler bulundu. Gerçi bunu yapanların maksadları ne olduğunu Allah bilir. Şu kadar ki zahire nazaran en büyük saik, hissedilen bir ihtiyacı vesile edinerek ba'zı kitabcıların ticaret sevdasına düşmüş olmaları görülyor. Bu da bilerek, bilmiyerek ²(وليردوهم وليلبسوا عليهم دينهم) vadisinde yürümek oluyordu. Buna karşı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, Diyanet İşleri riyasetine bir vazife tahmil edilmişti. Bunun üzerine bir teveccüh eseri olarak benden bir tefsir ve terceme yazmam istendi. Ben evvel emirde i'tizar ettim, çünkü Kur'anı kerimin hiç bir lisana hakkiyle tercemesi mümkün olmadığını bilmezlerden değıldim. Fakat iktizayi hale binaen mümkün olduğu kadar bir tefsir yazmaya çalışmam ve buna hulâsa olarak bir meal dercetmem için ısrar edildi. Bunu reddetmek yaraşmazdı. Bil'akis ³(لتبينه للناس) medlülünce bu bir vazife idi. Kalemim kırılmış, mürekkebim tükenmiş iken avni hudaya sığınarak, ve vesilei rahmet-ü mağfired olmasını ümid ederek Tefsire başladım, sonra mefhum tarzın-

¹ Cigay, "Divanı Lûgatittürk"te zengin demek olan "bay"ın mukabili fakir demektir. "Kırk yıla dek bay, cigay düz olur." denirmiş.

² "...Hem kendilerini helak etmek hem de dinlerini karıştırmak için... (En'am 6/137)"

³ "...Onu (Kitabı) mutlaka insanlara açıklayacaksınız (Âl-i İmrân 3/187)..."

da bir meal yazmaya ibtidar eyledim. Hemen Cenabı hak rızasına karin ve hüsnî hitam ile mazharı tahsin buyursun amin.⁴

Kur'anı kerimin tercemesi mümkün olub olamayacağı hakkında biraz sonra Fatihanın âyetlerini sayarken, fasıla bahsinde bir ifade gelecek ve surei Bakarede, "Âli İmran"da, "Hud"da, bahusus "İbrahim"de ve münasebet geldikçe daha diğer yerlerde de izahat verilecek ise de burada da terceme, tefsir, te'vil, kelimeleri üzerinde ta'rif ve teşrih tarzında ba'zı izahat ile Kur'anın isimlerini ve isimlerinin ma'nalarını beyan ile başlamak münasib olacaktır. Şöyle ki:

Terceme: Bir kelâmın ma'nasını diğer bir lisanı dengi bir ta'bir ile aynen ifade etmektir. Terceme aslın ma'nasına tamamen mutabık olmak için sarahatte delâlette, icmalde tafsilde, umumda hususta, ıtlakta takyidde, kuvvette isabette, hüsnî edada, üslûbı beyanda hasılı ilimde, san'atta asıldaki ifadeye müsavi olmak iktiza eder. Yoksa tam bir terceme değil, eksik bir anlatış olmuş olur. Halbuki muhtelif lisanlar beyninde hututı müştereke ne kadar çok olursa olsun her birini diğerinden ayıran bir çok hususiyetler de vardır.

Onun için lisanı hususiyeti olmayıp sırf akl-ü mantıka hitab eden kuru ve fennî eserlerin kabiliyyeti ilmiyesi terakki etmiş olan lisanlara hakkiyle tercemesi kabil olduğunda söz yoksa da hem akla, hem kalbe yahut yalnız zevk-ü hissiyyata hitab eden ve lisanı noktai nazarından edebî kıymeti ve zevki san'atı haiz bulunan canlı ve bediî eserlerin tercemelerinde muvaffakiyyet görüldüğü nadirdir. Bunları tanzîr etmek terceme etmekten daha kolay gelir, en basit bir misal olarak Türkçemizin şu beytini alalım.

*Geh gözde geh gönülde hadengin mekân tutar
Her kanda olsa kanlıyı elbette kan tutar*

Şüphe yok ki bu mazmunda buna benzer ve belki daha güzel nazîreler söylenmiştir. Lâkin bu beyt aynı letafetle aceba başka bir lisana terceme edilebilir mi? Hatta şimdiki lehcemizle "her nerde olsa kanlıyı elbette kan tutar" denilse mısraın bir cinası ve telmihi aceba zayi edilmiş olmaz mı? Böyle her nerede olursa olsun kanlıyı iki kan arasında yakalayip tutturmak hissini verecek mütecanisi üç kelimeyi cem'edip bir mısraa dercedivermek kaç lisanı mümkün olabilir?

Meşhur Türk şairi Fuzulî merhum güzel sözleri yanlış yazı ile berbad edenlere beddua ederek divanının dibacesinde evvelâ şu Arabî kıt'ayı söylemiştir:

تبت يدا كاتب لولاه ما خربت
معمورة اسست بالعلم و الادب
اردى من الخمر في افساد نسخته
تستظهر العيب تغييراً من العنب

⁴ Tefsirin surei Furkana kadar geldiği sırada idi ki mealin tahririni deruhde etmiştim. Arzu ederdim ki bitmeden tab'olunmasın.

Bunun neşren meali şu oluyor: Elleri kurusun ol kâtibin ki o olmasa idi ilm-ü edeb ile te'sis edilen hiç bir ma'mure harab olmazdı. Nüshasını ifsad etmekte şarabdan daha kötüdür: (عب)den bir tağyir yaparak ortaya (عيب) çıkarmak ister.

Görülüyor ki bu meal harfiyyen terceme gibi görüldüğü halde aslının dengi olamıyor. Ahengi nazmı olmadığı için aslı gibi makamına göre bir mesel halinde irad olunabilmekten uzaktır. Onun için Fuzulî bunu kendisi Türkçeye şu suretle terceme etmiş ve güzel bir yadigâr bırakmıştır:

Kalem olsun eli ol kâtibi bedtahririn

Ki fesadı rakamı sûrumuzu şûr eyler

Gâh bir harf sükutiyle kılar (نادر) i (نار)

Gâh bir nokta kusuriyle (كوز) ü (كوز) eyler

İşte bu kıt'a evvelki kıt'a mazmununun aynı değil, lakin dengi bir tabir ile ifadesidir. Ve binaenaleyh edebî bir tercemedir. Asıl mazmun itibariyle kıymeti edebiyece onun yerine konabilir. Evvelkinden bıraktığı cihetleri diğer cihetten itmam eylemiştir, inebi ayb yapmakla sûrû şûr, nadiri nar, gözü kör etmek hepsi aynı ifsad-ü tağyir mefhumunun misalleridir. Bununla beraber harfiyyen değil, tanzîren bir tercemedir. Ve tanzîr olduğu içindir ki denk bir terceme olabilmıştır. Edebî eserlerin tercemesi için de bundan başka yol yoktur. Lâkin böyle edebî mahiyette belîğ bir eser şüirden ibaret olmayıp aynı zamanda ilmî, hukukî ve sair bir suretle hükmü dahi havi bulunursa o vakit bu yolda bir terceme, terceme değil, tahrif olur. Netekim evvelki kıt'ada asıl maksud şarabın haddini beyan etmek veya üzümü bozup şerab yapmanın şer'an cezasını anlatmak olsaydı gözü kör etmek cinayeti onun hiç bir zaman tercemesi olamazdı. Çünkü vesikai hükmiyye mahiyetinde bulunan kelâmların, kanunların, mukavelelerin, muahedelerin, vazifeleri ta'yin eden emirlerin nehiylerin, çerçiveleri nasslarıdır. Onun için hukukî bir mukavele veya muahedenin hükmünde ancak resmî metni muteber olur. Tercümesi olsa olsa anlamak için bir vesile olabilir, bir vesikai hukukiyye teşkil etmez.

Bir de her hangi lisanda olursa olsun bir kelâm, vaki'deki en basit bir hakikatı haber verirken yerine göre muhtelif tarzlarda ifade eder. Meselâ Zeyd kıyam etmiş, bu bir hadise olmuştur. Bunu anlatmak için Arabcada bir takım hususiyetler vardır: Evvelâ kıyama ehemmiyyet vererek anlatacağı zaman (قام زيد) der. Zeyde ehemmiyyet vererek anlatacağı zaman (زيد قام) der. Bir mütereddide karşı tahkik mevkiinde anlatacağı zaman (قد قام زيد) yahut (ان زيدًا قام) der. Bir münkire karşı anlatacağı zamanda inkârın derecesine göre (ان زيدًا قد قام) yahut (ان زيدًا لتمام) yahut (والله ان زيدًا لقد قام) yahut (والله ان زيدًا قام) yahut (والله ان زيدًا لتمام) yahut (والله ان زيدًا لقد قام) der. İh. Bu farkları şerh-ü tefsir etmeksizin aynen her lisanda göstermek kabil olmaz. Asıl vak'a ifade edilirse de sözün lâekal nezaketi gaib olur ve bundan da ma'kûs neticeler tahaddüs edebilir. Meselâ tercemeyi okuyan hoşlanacağı bir noktada ürker, ürkeceği bir noktada hoşlanacak olur: Sulh olacağı yerde ilânı harbe, harbedeceği yerde musalehaya kalkışır, ve o vakit Fuzulînin dediği gibi, sûr şûr, nadir nar, göz

kör olur ve öyle mütercimlere *eli kurusun* denir. Halbuki Kur'anın pek çok ulum-ü maarife ve ahkâm-ü hikmete müteallik maksudi aslî olan meanisinden maada bir de nâzminın ehemmiyeti bediyyesi vardır. Hem Kur'ana Kur'an isminin verilmesi bilhassa nazmı itibariyledir. Zira kıraet olunan evvelen ve bizzat manâ değil, manâsını en belîğ surette ifade eden nazımdır. Ve bundan dolayıdır ki Kur'an arabîdir. (انا انزلناه قرآنا عربيا)⁵ buyurulmuştur. Şu Arabcadır, şu Türkcedir denilen ise elfazdır. Çünkü manânın bir lisana ihtisası yoktur. Manâsı itibariyle Kur'an daha ziyade "fürkan, hüda, nur, ruh" gibi diğer isimler ile tesmiye edilmiştir. Ve bunlar arabî olmakla tavsif olunmamıştır. Elkitâb ve kitabı mübîn isimleri de hem nazım hem manâ itibariyledir. Nitekim (كتاب فصلت آياتقرآنا عربيا)⁶ buyurulmuştur. Bunda fazla olarak bir de yazılması haysiyetine işaret vardır. Bu cihetle Kur'anın yazısında da bir hususiyeti gözetile gelmiştir. Sonra Kur'anın bir ismi de "hüküm" dür. Bu da hem nazım hem manâ itibariyledir, onun için surei "Hud"da (حكما عربيا)⁷ buyurulmuştur. Çünkü Kur'andan ahkâm istinbatında nazmının da manâsı gibi bir ehemmiyeti mahsusası vardır. Bilhassa Kur'an, hüküm, kitab isimlerinde arabî vasfı tasrih edilmesi bu üç isimde nazımın ehemmiyyetini isbat eder. Kur'anın arabî olarak indirildiği mansus olduğu için "tenzil" isminin de hem manâ hem nazım itibariyle olduğunda şüphe kalmaz. (الذکر) de böyledir. Bütün bu isimlerin içinde ise en mümtaz ismi hass, Kur'an ismidir ki kıraet ve tilâvet bunun hükmi hassıdır. *Kur'an metlüvüdü* denilmesi de bunun içindir ve bu Arabîdir. Şüphesiz Arabî olan da nazımdır. İşte bu arabî nazımın diğer bir lisanda muâdilini yapmak mümkün olsaydı Kur'an terceme edilmiş olurdu. Yalnız o terceme Arabî olmyacağı için Kur'an olmaz da Kur'anın tercemesi olurdu.

Lâkin nazmı Kur'an nasıl bir nazımdır? Her kesin bildiği harflerin, seslerin en güzellerinden, yerine göre en güzel nağmelerinden, bütün Arabın bildiği ve dolayısıyla bütün insanların anlayabileceği kelimelerin en güzellerinden seçilerek, Allah'dan başka kimsenin yapamayacağı canlı bir nescile dizilip dokunmuş, lâfız, manânın manâ, lafzın ayinesi halinde namütenahi iltimaatı beyan ile parlatılmış, "haydi bunun Allah'dan indirildiğinde şübheniz varsa Allah'dan başka bütün güvendiklerinizi çağırarak ve hatta ins-ü cin bir araya gelerek bunun, hatta bir suresinin mislini yapın, fakat imkânı yok, yapamazsınız" diye bütün cihana meydan okuyan gayet basit bir teklif ve ğaibden kat'î bir ihbar ile sahai şuhuda gelmiş her âyeti bir sehli mümteni olan öyle "ı'caz" kâr bir nazımdır ki hiç Arabî bilmiyen bir kimseye bile okunduğu zaman tatlı ve güzel bir kelâm olduğunu duyurur. Biraz Arabca bilen bir kimse bir âyeti işittiği zaman derhal bir manâ anlar ve anladım zanneder, ben de söyleyivereceğim gibi tevehhüm eder, bir de bakar ki anlamamıştır. Çünkü nazımın her noktasından bir çok manâlar fişkırmağa başlar. Taklidine özendikçe yükselir, derinleşir,

⁵ "Biz onu akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik (Yusuf 12/2)."

⁶ "...Arapça bir Kur'an olarak ayetleri genişçe açıklanmış bir kitaptır (Fussilet 41/3)."

⁷ "Böylece biz onu (Kur'an'ı) Arapça bir hüküm olarak indirdik (Ra'd 13/37)."

ölçüsü, mikyası bulunamaz. Ayetten âyete terkibine geçildikçe zevki tezauf eder. Sirri hayat gibi namütenahiye giden esrarının ihatası beşerî kudretin fevkinde kalır. Eğer öyle olmasaydı bu basit teklife karşı paralar sarfederek, silâhlar çekerek, ordular topluyarak asırlardan beri Kur'anı kaldırmak için harb edip duran münkir beşeriyet bu zahmetleri çekecek yerde onun bir nazîrini yapıvermez miydi? Fakat yapamamıştır ve yapamaz, Kur'an'ın verdiği haberleri kimse yalancı çıkaramaz.

Ne kadar yüksek olursa olsun haysiyeti edebiye kazanmış herhangi bir şahsiyyetin üslûbî ifadesi meşk edile edile az çok taklid ve tanzîr olunmuş iken Kur'anın nüzulü anından beri bütün üdeba ve bülegayı Arab belagati Kur'anı lisanına numune ittihaz etmiş ve bu sayede Arab lisan ve edebiyat noktai nazarından yükselmiş olduğu halde nazmı Kur'anı taklid ve tanzîre yanaşabilen kimse zuhur etmemiştir. O halde kendi lisanında bile taklid ve tanzîri kabil olamamış olan Kur'anın nazm-u üslûbunu diğer bir lisanda taklid veya tanzîr etmek elbette mümkün olamaz. Olamayınca da aynen terceme edilemeyeceği gibi tanzîr suretiyle hiç terceme edilemez. Çünkü tanzîr edilemedikten başka ilmî haysiyetinden tağyir ve tahrif de edilmiş, Kur'anda olmyan şeyler Kur'ana katılmış olur.

Gerçi Kur'anda ma'nası bulunmayacak hiç bir kelime yoktur. Fakat ma'nası pek derin olan kelimeler bulunduğu gibi bir kelime etrafında bir çok ma'naların tezahüm ettiği ve ba'zı ifadelerin hepsi de sahih olmak üzere müteaddid vecihlerin, ihtimallerin içtima' ettiği yerlerde çoktur ki bunlar tefsir ve te'vil tevakkuf eder. Ve ba'zılarını doğrudan doğruya terceme mümkün olsa bile hepsini bütün vücuhıyla tercemeye sığdırmak mümkün olmaz. Bunları aynen almak veya ma'nayı edebîsi feda edilerek te'vil ve tefsir tarzında ifade etmek lâzım gelir. Ve bu cihetten Kur'anı anlamakta yalnız dirayeti lisaniyye kâfi gelmez. Sahibinden rivayete veya hâdisatın inkişafına tevakkuf eder. Onun için ba'zan bir hâdis karşısında Kur'anın âyetlerinden o vakte kadar hissetmediğiniz bir ma'na anlarsınız. Ve o anda o âyet o hâdis için nazil olmuş sanırsınız ki bu da garaibi Kur'andandır. Tercemede bunlar ihata edilemeyeceğinden zayi' olur. Bu cümleden olmak üzere surei Ali İmranın baş tarafında geleceği veçhile âyetlerin bir muhkematı birde müteşabihatı vardır. Bir âyette hem muhkem hem müteşabih cihetlerin içtimaı da bulunur. Müteşabihat ise (وما يعلم تأويله الا الله)⁸ olduğundan bunda terceme ta'yin edilemeyeceği gibi tefsir ve te'vil de ta'yin edilemez. Ve binaenaleyh bunlar için bir meal de gösterilemez. Olsa olsa aynı lâfızların muhafazasıyla duyulabildiği kadar mübhem bir mefhuma işaret olunabilir ki bu nokta çok tehlikelidir. Onun için meal ta'birimiz bile mahzurdan salim denemez.

Şimdi insaf ile düşünelim. Bu şerait altında Kur'anı terceme ettim veya ederim diyenler yalan söylemiş olmaz da ne olur? Doğrusu Kur'anı cidden anlamak, tetkik etmek isteyenlerin onu usuliyle Arabî yolundan ve tefasiri

⁸ "...Onun te'vilini ancak Allah bilir (Âl-i İmrân: 3/7)."

merviyyesinden anlamağa çalışmaları zarurîdir. Kur'anın falan tercemesinde şöyle demiş diyerek ahkâm istinbatına, mes'ele münakaşasına kalkışmamalıdır. Bunu imanı olanlar yapmaz, kendini bilen ehli insaf da yapmaz. Kur'andan bahsetmek isteyenler onu hiç olmazsa harekesiz olarak yüzünden okuyabilmelidir. Maamafih öyle kimseler görüyoruz ki Kur'anı harekesiz olarak şöyle dursun harekesiyle bile dürüst okuyamadığı halde onun ahkâm ve maanisinden ictihada kalkışıyor. Öylelerini görüyoruz ki Kur'anı anlamıyor ve tefsirlere müfessirlerin te'villeri karışmıştır diye onları da kale almak istemiyor da eline geçirdiği tercemeleri okumakla Kur'anı tetkik etmiş olacağını iddia ediyor, düşünmüyor ki okuduğu tercemeye âlim müfessirlerin te'vili değilse cahil mütercimim re'yi ve te'vili, hatası, noksanı karışmıştır. Bazılarını da duyuyoruz ki Kur'an tercemesi demekle iktifa etmiyor da "Türkçe Kur'an" demeğe kadar gidiyor,

Türkçe Kur'an mı var behey şaşkın?

Kur'an Arabîdir. Zira (انا انزلناه قرآنا عربيا)⁹ mansustur. Düşünmeli ki Kur'anı tefsir etmek üzere Peygamberin irad buyurduğu hadîse bile Kur'an denemez, denirse küfrolur. Hasılı terceme Kur'andan mütercimim anlayabildiği kadar bazı şeyleri anlatabilirse de hakkiyle anlatamaz. Anlattığı şeylerde de Kur'an hükmü kıymetini haiz olamaz.

Maamafih şunuda unutmamalıdır ki Kur'an anlaşılabilir bir kitap değildir. Hatta (ولقد يسرنا القرآن للذكر فهل من مدكر)¹⁰ buyurulduğu üzere manâsını en kolay ve açık bir surette anlatan ve tekellüfsüz, tasannu'süz su gibi akan, nur gibi parlayan bir kitabi mübindir. O kendisini bütün insanlığa duyurmak ve anlatmak için nazil olmuş ve duyurmuştur. Ancak onun maanisi ihata olunub bitirilemez. Bir manâsı inkişaf ederken arkasından bir manâ daha, arkasından bir manâ daha ilh... Yüz gösterir. Nurunun şa'şaa'i vüzuhu içinde hafa zuhur eder. Mü'mine hitab ederken kâfire bir inzar fırlatır, kâfiri inzar ederken mü'mine bir tebşir nüktesi uzatır, avama hitab ederken havassı düşündürür, âlime söylerken cahile dinletir, cahile söylerken âlime dokundurur, geçmişten bahsederken geleceği gösterir, bu günü tasvir ederken yarını anlatır. En sade müşahedelerden en yüksek hakikatlere götürür. Mü'minlere gaybı anlatırken kâfirleri halden bizar eder. Ve bütün bunları hale, makama, mekâna, zamana, mevzua göre en uygun, en ra'na kelimelerle ifade eder. Meselâ taşın çatlayıp su çıkardığını anlatırken (يشق) veyahud

(يشق) demekle iktifa etmez de (يشقق = yeşşakkaku) diyerek çatlayışın, akışın bütün fısırtısını şakırtısını, lakırdısını duyurur. Böyle tabî delâletlerle müterafık olan elfazı hassı âmmı, müştereki; hakikati, mecazı, sarihi, kinayesi; zahiri, nassı, müfesserî, muhkemi, hafisi, müşkili, mücmeli, müteşabihi; ibaresi, işareti, delâleti, iktizası; mütabekati, tazammunu, iltizamı gibi bir çok vücut ile

⁹ "Biz onu akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik (Yusuf 12/2)."

¹⁰ "Doğrusu biz Kur'an'ı öğüt alınması için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mu (Kamer 54/17)?"

ayrı ayrı ma'naları bir yere toplayıp anlatıverir. Sonra bunları muhtelif haysiyetlerden izah ve tafsil de eder. (کتاب احکمت آیاته ثم فصلت)¹¹ Sonra bunları anlıyanların anlamıyanlara beyan etmesini de vazife kılmıştır. Bu beyan vazifesi tebliğ ve tefsir vazifesini teşkil eder. Güzel Arabca bilenler dahi bu tefsir ihtiyacından vareste kalamazlar, kalamadıklarındandır ki ilk evvel tefsir Arabca bilenler için Arabi olarak yapılmıştır. Ve bu tebliğ ve tefsir vazifesini evvelâ bütün usulile ihtiyaca göre Peygamber iyfa etmiş ve ihtilâfı elsineye göre onun neşr-u ta'mimini ümmetine emreylemiştir.

İşte bu vazifenin teveccühü dolayısıyla ben de dilimin dönebildiği kadar bir tefsir ve meal tarzında bu eseri yazmağa çalıştım. Mealin mümkün olduğu kadar sade ve veciz olmasına gayret ettim.

Bununla beraber şimdiye kadar mukarrer olan Edebiyatımızda kullanılan lisanımızın öz malı olmuş kelimeleri, kılışe haline gelmiş ba'zı terkibleri veya cemi'leri iktizasına göre kullanmakta taassuba saptım. Meselâ hamde "hamd" rahmete "rahmet", hidayete "hidayet" dedim. Zulmete "karanlık" dedimse nur ve ziya yerine "aydınlık ve ışık" demek için ısrar etmedim. Gök yerine "Sema"yı tercih ettiğim mevki' oldu. Ekseriya "Gökler ve Yer" dedimse, ba'zan da "Semavat-ü Arz" demek daha hoşuma geldi. "Güneş ve Ay" dedim. Lâkin Güneşi ve Ayı diyemediğimden Şems-ü Kameri tercih ettim. Bütün halk Rabbülâlemîni tanırken âlemlerin Rabbi demekle faideden ziyade zarar gördüm, "Sıratı müstekim" yerine müstekim sırat diyemedim. "Doğru yol" dediğim zamanda sıratın nüktesiyle istikametın zevkından bir şey zayi olduğunu hissettim.

Edebiyatımızın yüksek ve cem'iyyetli numunelerinden olan iktibas, iradi mesel, mülemma gibi güzel san'atlarından pek az olmakla beraber makamına göre tek tük istifade etmekten de hâli kalmadım. Hasılı nassın asıl ma'nasından mümkün mertebe uzaklaşmamak için esasî Arabî ve Farisîden alınmış olan kelimeler kullandım. Ve fakat bunları Arabın ve Fürsün isti'maline göre değil, Türkçemizin malı olarak ve bizim kullandığımız ma'na ve tarz ile kullandım. Lisanimizde mukabilini bulamadığım veya başka ma'na ifade ettiğini gördüğüm kelimeleri tefsirine müracaat edilmek üzere aynen iktibas eyledim. Türkçe söylenen bir sözün şerh-ü tefsire değeri olmamak lâzım geleceği iddiasında bulunmadım. Gökte bir yıldızı göstermek için bütün içindekileri ortaya dökmek lazım geleceği fikrini beslemedim. Ben halis Anadolulu öz, Oğuz, Yazır Türküyüm: on beş yaşında İstanbula geldim, ne Arabistana gittim ne Türkistana. Ne İrani gördüm ne Frenkistanı. Öğrendiğimi bu vatanda öğrendim. Yazırın Kayı, Kınık, Bayındır, Eymir, Avşar gibi büyük Oğuz kabilelerinden biri olduğunu da Arabçadan: "Divanı Lûgatittürk" ten öğrendim. İranda çıkan yünden, Avrupada bükülen ipten, Türk dezgâhında dokunan halıyı Türk malı tanıdım. Bir binanın mi'marîsi Türk

¹¹ "Bu, ayetleri muhkem kılınmış sonra da ayrı ayrı açıklanmış bir Kitap'tır (Hûd: 11/1)."

olmak için bütün kerestesi yerli olması lazım değildir diye işittim. Afrika ma'denlerinden çıkmış bir altının üzerinde bir Türk sikkesi gördüğüm zaman ona Afrikalının değil, bizim altınımız dedim. Ruhî Bağdadînin:

Sanma ey hâce ki senden zer-ü sim isterler

"Yevme lâyenfe'u"de "kalbi selim" isterler

Sözünü duyduğum vakit bunu Türkçeden başka bir lisanın Edebiyatına kaydedemediğim gibi Türkçenin en güzel sözlerinden tanımakta tereddüd etmedim.

Yerinde kurultay dedim, yerinde de ultimatom demekten çekinmedim. Yazı lisanımızda pek şayi' olmıyan bir takdim ve te'hir yapılsa muhakkak muhavere lisanımızda mevcut olduğu için yapmışımdır. Eğer nadir bir istimal aldım ise makamın da nadir olmasından dolayı almışımdır. Biz zaman olur "*şu kuşa bak*" deriz. Diğer bir zaman da olur "*bak şu kuşa*" deriz. Sırası gelir "*bahar geldi*" deriz, bir sırası da gelir "*geldi bahar*" deriz. Fakat nesir yazılarımızda ekseriya evvelkileri yazarız diye lüzumu halinde nazımda yaptığımız gibi ikinciye ihtiyar ettiğimizden dolayı şivei lisane muhalif zannedilmemeli de nüktesi aranmalıdır. "*Çamlıcanın manzarasına bayıldım*" dimeyib de "*bayıldım manzarasına şu Çamlıcanın*" dediğimiz zaman hata etmiş değil, bir nükte sarfetmiş oluruz. Bu bazı yerde belki iyi olmuştur. Lâkin âyetleri alt üst ederek karışdırmayıp her âyetin mealini kendi mevkiinde göstermek için bir çok yerde zarurî olmuştur. Bazı meallerin manzum gibi rast geldiği yerler vardır ki iyi okunursa belki hoşta gider. Bütün bunlardan maksad Kur'anı biraz duyurmağa çalışmaktır. Bir iki âyetin manâsına ait bir mefhum edindikten sonra Kur'anı tekrar okuyan şuurlu bir kimse kelâmı ilâhî ile kelâmı beşer arasındaki farkı duymamak kabil değildir. Ümid ederim ki yanlış bir manâ yazmamışım, fakat eksiği çoktur; bir kelimedede bir veya iki manâyı anlatılabildimse duyduğum veya duymadığım bir takım manâlar da anlatılmadan kalmıştır. Binaenaleyh okuyanlardan tekrar tekrar reca ederim ki Kur'anı bu yazdiklarımından ölçmeğe kalkmasınlar.